

Socializacijska teorija Talcotta Parsonsa

II. del:

Analiza poteka socializacije na mikro ravni - od oralne do ojdipovske faze

VESNA V. GODINA

POVZETEK

Tekst predstavlja analizo poteka socializacije na mikro ravni kot drugi temeljni del Parsonsove socializacijske teorije. Tekst prinaša podrobno analizo prvih treh faz individualne socializacije. Skozi analizo posamičnih faz (oralna, postoralna, ojdipovska) se pokaže mesto vsake od faz v socializacijskem procesu; ključne značilnosti socialnega sistema, v katerem vsaka od njih poteka; proces socialnega učenja; delitev dispozicij za potrebe; in najpomembnejše rezultate vsake od faz socializacije.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF SOCIALIZATION PROCESS ON MICRO LEVEL - FROM ORAL TO OEDIPAL PHASE

The analysis of socialization on micro level is presented in the text as the second basic part of Parsons's socialization theory. It brings a detailed analysis of the first three phases of the process of the phases (oral, postoral, Oedipal phase) the author indicates the place of each of the phases in socialization process; the key characteristics of social system (into which each it is implemented); the process of social learning; the differentiation of need-dispositions; and the most important results of each of the phases.

Omenjali smo že, da Parsonsovo socializacijsko teorijo sestavljata dva ključna elementa: sam socializacijski model, ki predstavlja idealnotipski model strukture socializacijskega procesa na eni strani, ter Parsonsova analiza poteka socializacije na mikro ravni na drugi strani. Tokratni zapis namenjamo slednjemu elementu Parsonsove socializacijske teorije, natančneje prvim trem fazam tega procesa. V analizi poteka socializacije se Parsons v osnovi nasloni na sosledje faz otrokovega seksualnega razvoja; ta navezava velja tako za opis osnovnih značilnosti teh faz, kot tudi za razumevanje točk prehoda med fazami.

ORALNA FAZA

Oralna faza je prva faza primarne socializacije; s to fazo se socializacija šele v resnici začne. Vendar pa se problem ravnotežja (in sicer organskega) pojavlja že v fetalnem obdobju. Zaostri pa se z rojstvom, ki prej obstoječe ravnotežje travmatično dokončno poruši, v čemer gre iskati jedro t. i. *oralne krize* (cf. Parsons, Bales 1956:42).

Po rojstvu postane za otroka *življenjsko nujno učenje*, ki otroku šele omogoči, da preživi. *Organska oprema* otroku preživetja namreč ne zagotavlja. Le-ta pri Parsonsu torej nima značaja "zadostne opreme", temveč značaj **dejavnika**, s pomočjo katerega se ta zadostna oprema za preživetje šele pridobiva. Parsons med organsko opremo novorojenčka prišteva reflekse (npr. sesanja, jokanja, smejanja, oprijemanja, sledenja itd.); za le-te meni, da so "definitivno vrojeni" (Parsons 1964:83, op. 7).

Toda: "višje stopnje organizacije vedenjskega sistema, na katero se z osebnostjo misli, ne moremo izvajati iz organizacije teh odgovorov, ne da bi upoštevali vpliv odnosov do objektov v poteku socializacije" (ibid.). **Refleksni vzorci** torej ne predstavljajo dokončnih obrazcev vedenja otroka; le-ti se izoblikujejo pod vplivom socialnega učenja. S pomočjo svoje biološke opreme se mora tako otrok naučiti socialno predpisanih vzorcev vedenja, da sploh lahko zadovolji tudi povsem organske oziroma metabolične potrebe.

To pa seveda pomeni, da se mora otrok naučiti, da so zadovoljlitve "instinktov" v bistvenem smislu odvisne tako od akcije matere, kot od akcije otroka (cf. ibid.:85).¹

Prav *aktivnost alterja* (oz. matere) pri zadovoljevanju organskih potreb otroka pa Parsons opredeli tudi kot *startno točko socializacije* (cf. ibid.: 84).

Fazo oralne odvisnosti tako bolj kot organske potrebe otroka označuje njena *socialna strukturiranost*. "Nadaljnja točka, ki jo je treba poudariti, je, da je najbolj bistveni del 'realnosti' tudi na oralni stopnji *socialni*; to je mati kot socialni objekt, ki deluje v vlogi znotraj sistema socialne interakcije. Čeprav je en vidik realnosti nesocialen - to je mleko kot objekt hranjenja - je *agent* matere kot vira mleka tisti, ki organizira proces učenja" (ibid.: 89).² To pa pomeni, da je dojenček že v prvi fazi socializacije integriran v socialni sistem, ki ga Parsons poimenuje "**sistem mati - otrok**" (ibid.).³

1 Parsons problem konkretizira na primeru **sesalnega refleksa** na naslednji način (1964: 85): "Zdi se na primer, da je dokazano, da obstaja vrojeni odgovor sesanja; toda otrok se zelo zgodaj nauči sesati bolje, kot ga za to opremi čisti 'instinkt'. Nauči se, kako premikati ustnice, kateri položaj je boljši, kdaj uporabiti napor, kdaj popustiti, in tako dalje, da je količina mleka, ki ga dobiva, ter lahkota, s katero ga dobi, do pomembne mere odvisna od njegove lastne, k cilju orientirane aktivnosti... Tudi z matrine strani hranjenje otroka na noben način ni čisto instinktivno, temveč vsebuje elemente znanja in 'intencionalne' - čeprav ne nujno zavestne - regulacije" (ibid.).

S tem v zvezi Pitts povsem ustrezno pripominja, da tak razvoj pomeni, da se "metaboličnim potrebam novorojenčka redko dopušča, da razvijejo zelo močno silo nagonov" (Pitts 1969: 658).

2 In še: "Tako že na tej najelementarnejši stopnji odnosi med materjo in dojenčkom tvorijo pravi proces *socialne interakcije*, v katerem je 'nega' v smislu ukvarjanja s fiziološkimi potrebami zgolj ena komponenta" (Parsons 1964: 85).

3 Na drugih mestih Parsons ta sistem poimenuje tudi par mati- otrok, diada mati-otrok, identiteta mati-otrok idr. O njem pravi, da je "mejni primer koncepta socialnega sistema" (Parsons, Bales 1956: 49). "Tako je otrok že v prvih nekaj tednih, če ne celo dnevih svojega življenja integriran v socialni sistem. Izgrajena so relativno definitivna pričakovanja njegovega vedenja, ne zgolj v predikativnem smislu, temveč v normativnem smislu. Doji se 'dobro' ali 'slabo'; joče le takrat, ko 'naj bi' in je ostali čas tiho, ali pa joče, 'ko za to sploh ni nobenega pravega razloga'. Vedenje odraslih neizogibno privzame karakter otrokovega nagrajevanja za tisto, kar imajo oni za 'dobro' vedenje, in njegovega kaznovanja - vključno z nereagiranjem - za tisto, kar imajo oni za 'slabo' vedenje, kot tudi siceršnje manipulacijo sankcij v odnosu do njega" (Parsons 1964: 56).

Ta najbolj elementaren tip socialnega sistema sestavljata dve vlogi, ki se medsebojno diferencirata po osi moči: materina vloga, ki je nadrejena; in otrokova vloga, ki je podrejena. "Otrok je od vsega začetka do določene stopnje aktivni dejavnik, ki se 'trudi' delati določene stvari - in je sčasoma v vedno večji meri nagrajevan oziroma kaznovan skladno z 'uspehom' pri njihovem opravljanju. Mati pa s svoje strani aktivno manipulira situacijo, v kateri to učenje poteka. Toda v resničnosti procesa kot takega je mati v grozeče predominantni poziciji moči s tem, ko kontrolira čas hranjenja in druge akte nege..." (Parsons 1964: 85).

Materino nadrejeno vlogo bistveno opredeljuje dvoje. Najprej **kombinacija orientacij (pattern variables)**: afektivnost, difuznost, partikularnost, kvaliteta, kolektivna orientacija. Ta obči obrazec orientacij pri materinih konkretnih akcijah (npr. pri hranjenju ali snaženju otroka ipd.) sicer lahko deloma varira (vedenje je pri teh akcijah npr. bolj specifično kot difuzno usmerjeno). Drugič pa je bistveno to, da Parsons materine vloge v sistemu mati-otrok ne zastavi personalno, temveč funkcionalno; to pomeni, da je za vlogo matere ključna realizacija funkcije nege. Mati v tem smislu ni mišljena personalno, temveč kot katerakoli oseba, ki to funkcijo realizira. To pomeni seveda tudi (personalno) zamenljivost, s tem pa postane **ključni koncept agent nege, ki je depersonaliziran**.⁴

Za *otrokovo vlogo* v tem prvem socialnem sistemu pa je značilna **izhodiščna pozicija "objekta posesti"** s strani okolja, točneje družine in matere. Ta pozicija otroku zagotavlja dvoje: skrb in vrednost (cf. Parsons, Bales 1956: 63).

Otrok skozi to lastno objektno pozicijo pridobi najprej izkušnjo medsebojne povezanosti posameznih materinih delovanj; delovanja so drugo od drugega odvisna in se medsebojno pogojujejo. Ta povezanost pa je partikularna.

Drugič pa gre za to, da otrok skozi tak tip povezanosti z materjo oblikuje svoj odnos **difuzne odvisnosti od matere**. Za otroka so važne vse materine aktivnosti, usmerjene nanj - tako tiste, ki neposredno zadevajo zadovoljitev potrebe, kot tiste spremljevalne (npr. nasmeh, bližina, sproščenost ipd.). **V tem smislu otrok izoblikuje splošno navezanost na mater**, ki predstavlja hkrati tudi obrazec splošne, difuzne odvisnosti od nje. Ta obrazec navezanosti in odvisnosti od matere v bistvu vedno manj cilja na konkretne objekte zadovoljive potreb ter vedno bolj na materino ljubezen. "Hrana torej ni več zahtevana le zato, ker proizvaja specifično organsko ugodje; in - morda prav tako pomembno - ni nič več zavračana zgolj zaradi prehrabnega neugodja. Bolj splošno postane primarni - resnično temeljni - cilj razvijajoče se osebnosti zagotoviti si odnos naklonjenosti matere, ali kot se to pogosto imenuje, materino ljubezen. Specifične zadovoljive na nižjih nivojih so tako postale del organiziranosti na širšem nivoju in njihov primarni pomen izvira iz njihovega odnosa do najvažnejšega cilja, zagotoviti si maksimalno ljubezen." (Parsons 1964: 89-90). Skozi potek oralne faze torej obrazec otrokove difuzne odvisnosti od matere evoluiral: preide namreč od zagotavljanja "organskega ugodja" do "zagotavljanja materine ljubezni".

Na predominantno pozicijo moči v diadi "mati-otrok" je vezana tudi *oblika in vsebina socialne kontrole*, ki in kakor se realizira v tej diadni interakciji. **Materine akcije** v diadi mati-otrok so tako v celoti tudi že **oblika socialne kontrole** novorojenčkovega vedenja s strani matere (cf. Parsons 1964: 82-92), kar docela ustreza razumevanju o vseprisotnosti socialne kontrole v procesih interakcije. Ali kot izpostavlja Parsons dobesedno: "S tem v zvezi je ključna točka, da je bil ta sistem notranje kontrole nad otrokovim lastnim sistemom nagonov ali impulzov vzpostavljen prek generaliziranega obrazca sankcij, ki jih je vsiljevala mati, tako da se je otrok naučil odgovarjati ne le na specifične ponujene nagrade, temveč tudi

4 Tudi v tem kontekstu gre razumeti trditev, da ima predojdipovski otrok le "enega starša - mater" (Parsons 1982: 96).

na 'intence', s čimer pa se je naučil 'konformnosti' do materinih želja ali pričakovanj. Skozi takšno aktivnost se je naučil novega *generaliziranega cilja*, ki ni nič več le v zadovoljitvi njegovih konstitutivno danih instinktivnih potreb, posebej po hrani, temveč v tem, da 'ugodi' materi. Prav doseganje te nove stopnje organizacije, vključujoč novi cilj, je to, kar menim, da je Freud prvenstveno označeval kot *identifikacijo*" (Parsons 1964: 88). Glede na tip pa je materina socialna kontrola zavezana obrazcu **permisivnosti**.

Z vidika vsebine socialnega učenja je oralne faza po Parsonsovi zastavitvi relativno "čisti tip" socializacijske faze; v njej namreč docela prevladuje *proces identifikacije* (in to tako zelo, da se celotna oralna faza jemlje za sinonim tega procesa). V tej fazi gre za t. i. primarno identifikacijo.⁵

Objekt identifikacije je akter, ki realizira funkcijo nege (praviloma mati). Vendar pa identifikacija z njim v resnici pomeni identifikacijo z diado (mati-otrok); otrok se **identificira z recipročnim sistemem vlog** tega zanj prvega socialnega sistema. V tem smislu je že ta prva identifikacija "**depersonalizirana**", oziroma preciznejše, generalizirana. Parsons s tem v zvezi pravi, da je ta generalizacija nujni pogoj uspešne identifikacije (cf. Parsons 1964: 89). In dodaja še: "Prvo... identifikacijo je mogoče opisati kot skupnost (collectivity), ki je izgrajena skozi... vez matere in otroka, pri čemer je avtonomija otrokove 'osebnosti' minimalna" (Parsons 1980: 75).

Kot objekt identifikacije je **mati** tako za otroka predvsem **socialni objekt** (cf. Parsons 1964: 89, 92). Prek stika z materjo kot socialnim objektom se v celoti realizira že omenjena odvisnost personalnega sistema od socialnih objektov, še posebej glede strukture personalnega sistema.

Parsons pri odnosu z materjo kot objektom izpostavlja njen **pomen za organiziranje in strukturiranje motivacijskega sistema otrokovega personalnega sistema** npr. takole: otrok razvija z njo kot z objektom takšen stik, da je organizacija nastajajočega motivacijskega sistema funkcija ne le otrokovih lastnih neodvisno danih potreb, temveč prav tako tudi načina, na katerega so bili organizirani materini odgovori na te potrebe (cf. ibid.: 85-86).

Pri objektivnem odnosu do matere je osrednjega pomena *erotična dimenzija*, ki se po Parsons uveljavlja na konstituiranje **načela ugodja**. Preciznejše gre pri objektivnem odnosu do matere za **dva tipa eroticizma**: "Predlagal sem, da je na oralni stopnji eroticizem prvenstveno pomemben kot posredovalec za generalizacijo nagrajevanja v njegovem notranjem, fiziološkem smislu. Očitno pa gre tu za dva nivoja objektivnih odnosov do matere, ki ustrezata dvojnosti hedonističnih nagrad - to je nagradam v obliki stimulacije erogenih zon in v obliki dobrega počutja nasploh. Prav to sovpadanje dela oralni eroticizem za tako pomemben... Oralna stimulacija tako proizvaja ugodje, ki je *neodvisno* od tistega, ki je proizvedeno z dovajanjem hrane; in, še več, to ugodje je zmožno za generalizacijo na višji ravni. Zdi se, da je organsko najpomembnejša manifestacija oralnega eroticizma zmožnost za ugodje v **difuznem telesnem kontekstu**, ki je skozi generalizacijo povezana s stimulacijo ust, tako da biti nošen, ljubkovan in tako dalje proizvaja ugodje kot temeljni tip generalizirane nagrade" (Parsons 1964: 99; 90-91; podčrtala V. G. V.).⁶

5 Ali tudi za, kot pravi Parsons, primitivno identifikacijo z materjo (Parsons 1964: 96).

6 Sam eroticizem pa Parsons opredeli takole: "Eroticizem je, ne glede na to, katere fiziološke procese že vključuje, **mehanizem notranjega nagrajevanja**, s katerim je presežena fiksacija na bolj specifične instinktivne zadovoljitve v prid ugodja v difuznem in generaliziranim odnosu do socialnega objekta nege" (Parsons 1964: 91, podčrtala V. G. V.); v načelu ugodja se stikata organska in socialna komponenta (cf. Parsons 1980: 79). Preciznejše: prav erotično prek načela ugodja sploh poveže organizem in socialno okolje: "... erotično je primarna integrativna vez med organizmom, osebnostjo in prvotnimi zahtevami socialnega sistema" (ibid.). V istem viru Parsons erotično ugodje opredeli tudi kot kodni sistem regulacije odnosov menjave med osebnostjo in organizmom (ibid.: 86).

Parsons tako razumljen eroticizem jemlje za **nujni pogoj socialnega učenja** v oralni fazi; brez njega bi bil ta proces povsem blokiran. Brez elementa erotičnega stika bi namreč ne mogel obstajati zadosten motivacijski vzvod, ki bi sprožil proces učenja, ki je vključen v identifikacijo oz. primarno socialno učenje (cf. Parsons 1964: 103).⁷

“Enoznačnost” oralne faze kot faze identifikacije seveda vključuje tudi dejstvo relativno enoznačnih in neizdiferenciranih *odnosov do drugih dveh tipov objektnih odnosov* - namreč do introjkcije in izbire objekta.

V tej fazi socializacije se identifikacija veže z **internalizacijo** interakcijskega obrazca, značilnega za diado mati-otrok. Ni pa v tej fazi socialnega učenja prisoten proces **izbire objekta** s strani otroka. “Čeprav on (otrok - op. V. G. V.), postane globoko 'povezan' z njo (materjo - op. V. G. V.), tj. jo 'izbere' kot objekt, je težko reči, da jo je otrok izbral v pravem pomenu besede. Izbor objekta je akt ega, in novorojenček ega nima. Novorojenček je lahko zavržen s strani matere, toda na začetku je sam ne more niti izbrati, niti zavrniti” (ibid.: 92).

Sistem mati-otrok ne vsebuje veliko možnosti za interiorizacijo različnih orientacij, kot tudi ne za diferenciacijo “*need - dispositions*”. “*Pattern variables*”, kot so moč-nemoč, ekspresivnost-instrumentalnost, se v tej fazi še ne internalizirajo. Pride le do **internalizacije orientiranosti vase nasproti kolektivni orientiranosti**, kar omogoči prehod v “razdelano” obliko oralne odvisnosti, kjer obstaja ločitev med otrokom in materjo kot objektom.

Ta prva diferenciacija pomeni začetek kontinuirane diferenciacije na osnovi “*pattern variables*”, skozi katero se v socializaciji izoblikujejo temeljne dispozicije za potrebe.

Problema rezultatov oralne faze socializacije smo se spotoma večkrat že dotikali. Tako smo na primer že omenjali *prehod od zagotavljanja organskega ugodja v zagotavljanje materine ljubezni*, kar z vidika poteka oralne faze socializacije ne predstavlja le ene od njenih ključnih značilnosti, temveč tudi enega njenih ključnih rezultatov.

Omenjali smo tudi že, da je izbor objekta pogojen z *izoblikovanjem instance Ega*; leta pa je **rezultat oziroma posledica uspešno izvedene primarne identifikacije** z materjo in takorekoč najpomembnejši rezultat oralne faze socializacije sploh. S tem je že v oralni fazi izoblikovan tisti ključni subsistem personalnega sistema, ki realizira povezanost personalnega in socialnega sistema, z vsemi posledicami tega dejstva tako za personalni, kot za socialni sistem. S tem v zvezi Parsons pravi: “Psihološko je ključna točka ta, da proces razvoja ega poteka skozi učenje socialnih vlog v kolektivnih strukturah. V nekem smislu skozi ta proces normativni vzorci kolektivitete, v kateri se oseba uči interakcije, postanejo del njegove lastne osebnosti in definirajo njeno organizacijo. Seveda pa se istočasno z internalizacijo recipročnega obrazca interakcije v vlogah položijo temelji sposobnosti za prevzem tako

7 In še: “Infantilen in zgodnji otroški (falični) eroticizem igra primarno vlogo v procesu generalizacije in integracije, iz katerega je izgrajen originalni ljubezenski stik z materjo...” (Parsons 1964: 39). To seveda pomeni, da erotična komponenta ni ključna le za oralno fazo, temveč prav tako za vse kasnejše, še posebej pa za postoralno fazo. V tej vrsti odnosa z otrokom je mati seveda erotični objekt par excellence: “Za otroški eroticizem je ne glede na spol otroka originalni objekt mati” (ibid.: 74); pri tem pa se značaj te značilnosti matere kot objekta skozi socializacijske faze spreminja. “Zdi se, da obstajajo tri stopnje, na katerih je mati primarni objekt erotske privlačnosti za otroka, to so tiste, ki jih je Freud identificiral kot oralno, analno in falično fazo. Odgovarjajo trem relativno diskontinuiranim ‘korakom’ v procesu učenja novih stopenj osebnostne organizacije...” (ibid.: 72). Zaradi že omenjane depersonalizacije funkcije nege v predojdipovski fazi pa ima tudi komponenta erotičnosti tovrstno “univerzalno” dimenzijo: celoten odnos do staršev v predojdipovskih fazah socializacije je, kot pravi Parsons dobesedno, “definitivno erotičen” (Parsons 1980: 76). V kolikor je torej otrokov “pol” v diadi mati-otrok definitivno erotičen, pa je materin pol, kot izpostavlja Parsons drugje, opredeljen skozi difuzno držo matere do otroka, ki se običajno imenuje ljubezen (cf. Parsons 1964: 93).

vloge drugega, kot tudi svoje lastne vloge" (Parsons 1964: 91-92). Ta rezultat pa seveda nastopi kot posledica vseh tistih značilnosti procesa socialnega učenja v oralni fazi, ki smo jih že omenjali. Ključna za Ego je prav vloga erotične komponente v tem procesu. Erotično je namreč osnova za diferenciacijo Ida in Ega (cf. Parsons 1980: 79). Struktura Ega ostaja vezana na erotično in načelo ugodja tudi povsem eksplicitno, ki teži k maksimaliziranju ugodja.⁸

Vendar pa je to le en vidik instance Ega; drugi, eksterni, pa zadeva otrokov odnos do zunanjega, objektnega sveta (cf. Parsons 1964: 88-89).

Učinek oblikovanja Ega - in s tem drugi bistveni rezultat oralne faze - je *nova organizacija potreb*. "Primarna sprememba pri otroku je ta, da je v njegovo osebnost kot personalni sistem uvedena nova stopnja *organizacije*. V njegovih orientacijah do zunanjega sveta gra za novo stopnjo, za organizirano vedenje, za uspešno doseganje lastnih ciljev in za usklajevanje z varabilnimi situacijami. Navznoter pa gre za novo stopnjo organizacije njegovih motivacijskih ali instinktivnih impulzov ali potreb, ki v eni od svojih aspektov uvajajo sistem kontrole nad temi impulzi, toda v drugem oskrbijo obrazec za njihovo izkoriščanje v korist na novo naučenih ciljev in interesov" (ibid.: 87).⁹ Ta razvoj sovpade s tistim, kar gre razumeti kot družbeno konstituiranje potreb.

Kot tretji bistveni rezultat uspešne oralne identifikacije gre omeniti tistega, ki zadeva problem socialne kontrole. "Govoril sem o procesu učenja vloge vis-a-vis materi, kot procesu, ki vključuje najmanj *dva nivoja* generalizacije in organizacije. Obrazec sankcij, vsiljen s strani matere, inkorporira in izraža višji od teh nivojev. Konsekvenca uspešne identifikacije je razvoj sposobnosti, ki izvaja to višjo stopnjo obrazca v posameznikovem avtonomnem vedenju, in to ne le zgolj kot odgovor na pričakovane nagrade s strani drugega. Ta sposobnost je morda najbolj pomemben vidik, skozi katerega je otrok skozi identifikacijo postal tak, kot je njegova mati" (Parsons 1964: 93). Ta učinek bi lahko poimenovali tudi *ponotranjenje prvega obrazca socialne kontrole*, ki je po tipu, kot smo že videli, permisiven.

Je pa slednji rezultat vezan neposredno še z enim: namreč s tem, da je na materin generalizirani obrazec socialne kontrole vezana tudi vzpostavitev **prve matrice generalizacije** (cf. Parsons 1964: 88).

Naslednji rezultat je izoblikovanje prvega občutka kolektivne identitete, občutka "Mi", ki je seveda občutek pripadnosti primarni diadi (cf. Parsons, Bales 1956: 66).

Skozi identifikacijo z materjo pa se izoblikujejo tudi *prvi simboli*: "Korak k identifikaciji implicira, da se otrokov 'interes' do matere sčasoma nič več ne izčrpa v dejstvu, da le-ta deluje kot instrument za zadovoljevanje ločenih organskih ali instinktivno signifikantnih ciljev - hrana, čistoča itd. *Mati, kot oseba v vlogi* (role-person), postane pomenski objekt na višji stopnji. V procesu učenja se mora neizogibno pomen matere kot objekta oblikovati *skozi generalizacijo proč* od izkušnje - zadovoljitve in prikrajšanja - na nesocialni ravni. Ko pa se ta pomen enkrat uveljavi, potem se karte zamenjajo: ločene instinktivno signifikantne zadovoljitve in prikrajšanja postanejo simboli intenc ali drž matere" (Parsons 1964: 89; cf. Parsons, Bales 1956: 60; Parsons 1951: 213).

Kot zadnjega, vendar za Parsonsovo razumevanje vloge oralne faze v procesu socializacije enega najpomembnejših, naj omenimo še *konstituiranje otrokove avtonomne pozicije*, ki se neposredno veže na skozi ponotranjenje usmerjenosti vase nasproti usmerjenosti

8 Načelo ugodja tako predstavlja, kot pravi Pitts, pri Parsonsu prvi princip organiziranja osebnosti (1969: 658).

9 "Tako shema nadvlada stimulus" (Pitts, 1969: 658).

navzven konstituirano shemo oralne odvisnosti. Prav oralna faza socializacije pa problem avtonomnosti načne takorekoč iz ničelne točke.

Navedene značilnosti oralne faze socializacije le-to namreč kažejo kot izjemno "posesivno": otrokova vtopljenost v socialni sistem je izredna, stopnja otrokove avtonomnosti pa vsaj v začetku, kot smo že omenili, minimalna. Je pa razvidno, da se s potekom oralne faze socializacije slednja vendarle povečuje. Parsons tega ne veže le na konstituiranje instance **Ega**, temveč tudi na **jezikovno komunikacijo**; le-ta namreč otroku od vsega začetka omogoča vsaj minimalno distanco do zunanjih pritiskov, ki se s potekom oralne faze povečuje. To sovпада tudi s trendom povečanja avtonomije otroka v odnosu do socialnega okolja, ki pa pride do pravega izraza šele v kasnejših fazah socializacije (cf. Parsons 1964: 82-92).¹⁰

Realizacija navedenih rezultatov vzpostavi prvo proizvedeno ravnotežje v personalnem sistemu; njegov dinamični princip je princip Ega.

POSTORALNA FAZA

Postoralna faza se prične s porušitvijo ravnotežja, vzpostavljenega v oralni fazi. Osnovni razlog za to gre iskati v spremenjenih zahtevah okolja do otroka: od otroka se prične zahtevati **večja avtonomnost in samostojnost**. Zlom oralnega ravnotežja in prehod v postoralno fazo Parsons označi kot analno krizo (cf. Parsons, Bales 1956: 43, 69).

Glavnina postoralne faze socializacije poteka v identičnem **socialnem sistemu** kot oralna faza, torej v diadi **mati-otrok**. Vendar pa na osnovi rezultatov prejšnje faze in procesov, potekajočih v tej fazi, *pride v diadi do bistvenih sprememb*.

Najpomembjše vsekakor zadevajo *vsebinsko socialnih vlog matere in otroka*. Ne le, da je v postoralni fazi **delitev komplementarnih vlog med otrokom in materjo jasna in celo izhodiščna**; tudi se **materini poziciji nadmoči** priključi jasna **instrumentalna orientacija** (torej usmerjenost v razreševanje zunanjih problemov), **otrokovi poziciji nemoči** pa **ekspresivna orientacija** (usmerjenost na lastna čustva) (cf. ibid.).

Ključna sprememba v interakcijski shemi diade mati-otrok pa zadeva neko drugo spremenjeno dimenzijo *materine vloge*: namreč njen **premik k dosežku**. Mati se namreč od nagrajevanja, ki je povezano z minimalnimi pričakovanji do otroka (npr., da je "priden otrok" ipd.), premakne k nagrajevanju otrokovih poskusov, da bi presegel ta minimum. Gre torej za premik od pripisanega k doseženemu, pri čemer otrokovo nagrajevanje vedno bolj postane odvisno od tega, kako dobro se vede oz. kako dobro dosega cilje (cf. Parsons 1964: 93).

Premik k dosežku pa seveda ni bistven le za materino, temveč tudi za *otrokovo vlogo* v diadi mati-otrok. Je pa to že ena plat spremenjene otrokove vloge. Drugo plat predstavlja dejstvo aktivnega prizadevanja po materini naklonjenosti, torej **aktivne ljubezni do matere**: "Če se je *difuzni* odnos matere do otroka v oralni fazi imenoval ljubezen, potem je mogoče reči, da je zdaj s svojo identifikacijo otrok postal sposoben za razvoj in delovanje v skladu z isto držo, da torej tudi on lahko ljubi objekt, običajno svojo mater" (ibid.). To dejstvo pa seveda pomeni popolno spremembo otrokovega vedenjskega obrazca do matere:

¹⁰ Pri tem gre omeniti, da je v tej točki Parsonsovo razumevanje razumevanje poteka socializacije podobno Wallonovemu, ki potek socializacije razume kot proces rastoče individualizacije (cf. Wallon 1982; 1985).

iz difuznega obrazca "biti ljubljien" se izoblikuje recipročni, čeprav še vedno difuzni obrazec "ljubiti in biti ljubljien" (Parsons 1954: 80).¹¹

S tem mati (z vidika otroka) radikalno spremeni svoj status: iz objekta difuzne odvisnosti postane objekt ljubezni.

Na spremenjeno vsebino interakcijske sheme diade mati-otrok se veže tudi spremenjena oblika *socialne kontrole*, ki se znotraj nje realizira. Zdaj gre za socialno kontrolo tipa "support", ko mati aktivno nagraduje tista vedenja otroka, ki skušajo "konstruktivno" preseči razbito ravnotežje po analni krizi.

Še važnejše od vsega, kar smo povedali doslej, pa je, da se v postoralni fazi zaradi izoblikovane instance Ega povsem **spremeni struktura objektivnih odnosov** med materjo in otrokom. "V kolikor naj bi bila akcija skladno z na novo pridobljenimi vrednotnimi obrzci orientirana k realnosti (reality-directed), potem mora le-ta v relaciji do objektov uveljaviti cilje. Svet objektov se ne more več tretirati kot dan... Namesto tega ego marljivo 'preizkuša' lastne zmožnosti za organizirano vedenje v lastnem objektivnem okolju" (Parsons 1964: 93). Ta sprememba v strukturiranosti objektivnih odnosov se najjasneje kaže v tem, da v postoralni fazi dominantni tip objektivnih odnosov ni več identifikacija, temveč *izbor objekta* (object-choice).

Objekt procesa "object-choice" je v začetku praviloma **mati** (oz. objekt nege). Vendar pa je to, kot jasno izpostavlja Parsons, "**druga**" mati od tiste, ki je bila objekt identifikacije v oralni fazi. Razloge za spremenjeni status matere kot objekta pa gre iskati v spremembah njene socialne vloge v postoralni fazi. Parsons tu posebej izpostavlja usmerjanost v dosežek in aktivno ljubezen do matere (cf. Parsons 1964: 93; 1954: 80; Parsons, Bales 1956: 43).

Prav ljubezen do matere pa pomeni tudi ključno motivacijsko osnovo za proces socialnega učenja. "V kolikor je otrokova potreba, da ljubi in da se mu ta ljubezen vrača, tesno povezana z določenim objektom, potem ta objekt pridobi zelo močno mesto izvoda za otrokovo motivacijo k novim stopnjam dosežkov. Temu je tako zato, ker mati lahko ne le deli specifične nagrade za specifična vedenja, temveč ker lahko ona le-te tretira kot *simbole* lastnega sprejemanja otrokovega stika z njo kot objektom ljubezni - to je, njenega vračanja njegove ljubezni" (Parsons 1964: 93). To, povedano drugače, pomeni, da aktivna ljubezen do matere vodi v *nov tip motivacije*. Le-ta je po Parsonsu ključna za doseganje novih navad in spretnosti. Obdobje, v katerem je ljubezenski stik z materjo najpomembnejši, je obdobje učenja bazičnih spretnosti, in to tako motoričnih (hoja) kot komunikacijskih (jezik). Difuzni stik z objektom zadovoljitve je baza za motivacijski pomen bolj specifičnih nagrad za bolj specifične aktivnosti (cf. Parsons 1964: 93-94).

V učenju teh spretnosti pa ima še en element izjemno vlogo: namreč **navajanje na čistočo**. To je bistveno predvsem zato, ker se v njem koncentrira težnja, ki je za postoralno fazo socialnega učenja centralna: namreč težnja *navajanja k samostojnosti*. Parsons dobesedno pravi, da je "problem *navajanja na neodvisnost*... zdaj, v predodjipovski fazi, osrednjega pomena" (ibid. 95).

Enako važno za potek socialnega učenja v postoralni fazi je tudi "*odpiranje*" *socialnega sistema drugim objektom*, kar v osnovi poteka skozi otrokove odnose z materjo kot objektom izbire. V odnosu do otroka igra namreč mati vlogo, ki je v zelo veliki meri determinirana z njenimi drugimi vlogami: in sicer tako z družinskimi (s tisto soprogo, matere

11 Ali kot pravi drugje: "On (otrok - op. V. G. V.) ni zgolj ljubljien, temveč aktivno ljubi" (Parsons, Bales 1956: 43). Od tu tudi Parsonsova pogosta raba imena "faza ljubezenske odvisnosti" za postoralno fazo (cf. Parsons 1964; Parsons, Bales 1956; idr.).

starejših bratov in sester, članice gospodinjstva kot sistema), kot tudi z različnimi zunajdružinskimi vlogami. Možno bi bilo domnevati, da se ti drugi angažirajo z zornega kota otroka kažejo predvsem kot omejitve njene izključne predanosti le-temu. Ker pa sovpadajo z njegovo rastočo mobilnostjo in zmožnostjo komunikacije, postanejo ti drugi ljudje, s katerimi je mati povezana, za otroka bolj in bolj jasno definirani kot objekti. Ti drugi ljudje, praviloma **oče ter bratje in sestre** (vključujoč morda tudi že mlajšega otroka), formirajo primarni fokus novih objektov, ki odločilno strukturirajo otrokovo situacijo (cf. *ibid.*).

To pa je že tista točka, ki pripravlja socializacijsko situacijo za naslednjo, ojdipovsko fazo: uvaja namreč **“bodoče” objekte identifikacije**.

V postoralni socializacijski fazi pride do polnega izraza *ključnost jezika*. “Veliki vzpon v sposobnosti delovanja, ki nastopi v tem obdobju predoidipovskega ljubezenskega stika, vodi k ogromnemu širjenju otrokovega obsega kontaktov s svetom, v katerem živi. Neprestano je angažiran s preizkušanjem novih motoričnih spretnosti in z učenjem o njegovem svetu, in to tako z direktnim opazovanjem, kot tudi z vztrajnim spraševanjem skozi novonaučeni medij jezika” (*ibid.*: 95-94).

In v kakšnem odnosu je opisano socialno učenje, ki in kakor poteka skozi “izbor objekta”, do drugih dveh osnovnih tipov objektih odnosov, namreč do identifikacije in internalizacije?

Kar se *odnosa do identifikacije* tiče, smo že videli, da Parsons meni, da je izbor objekta akt Ega in da lahko nastopi šele, ko se le-ta izoblikuje. **Izoblikovanje Ega torej v tem smislu pomeni predpogoj** za prehod v postoralno fazo. Vendar pa je proces izbora objekta pogojen z oralno fazo še drugače - namreč tako, da **identifikacija z materjo pomeni izhodišče za samo konstituiranje kategorije objekta** in s tem tudi za proces izbire objekta. “Izhodiščna točka za ta proces (zadovoljlitve na objektu - op. V.G.V.) je “internalizirana mati”, vzpostavljena skozi predhodno identifikacijo” (cf. Parsons 1964: 93).

Ta kontinuiteta se nenazadnje izrazi tudi skozi dejstvo, da je prvi objekt, ki je od otroka (aktivno) izbran, praviloma mati (cf. Parsons 1964: 93).

Kar pa se *odnosa do internalizacije* tiče, se skozi izbor objekta hkrati že realizira tudi obstoječa interakcijska shema ljubezenske odvisnosti v diadi mati-otrok, ki nastopi tudi kot pravi, resnični objekt tega procesa. Ali kot dobesedno pravi Parsons: v postoralni fazi gre za “internalizacijo aktivne in avtonomne, s strani otroka sodoločene ljubezenske vezi med materjo in otrokom” (Parsons 1980: 75).

V postoralni fazi socializacije pride do prve razdelitve **dispozicij za potrebe**. To je posledica dejstva, da se na področju “*pattern variables*” v tej fazi internalizira par **specifičnost-difuznost**. Internalizacija tega para povzroči, da se iz nediferencirane oralne odvisnosti izločita dve *dispoziciji za potrebe*: **odvisnost in avtonomnost**. Prva je združena s specifično, druga pa z difuzno orientacijo (cf. Parsons, Bales 1956: 134).

Parsons je vse ključne rezultate postoralne faze socializacije povzel tako v svojem razumevanju poteka te faze, kot tudi v svojem razumevanju strukture “ljubezensko-odvisne” osebnosti.

Vendar pa med vsemi rezultati posebno, centralno mesto zaseda zgolj eden. In to je tisti, ki je konstitutiven za ves nadaljni proces socializacije. Gre seveda za konstituiranje *avtonomije* (kot dispozicije za potrebo).

Videli smo že, da je fundamentalno vprašanje socialnega učenja v postoralni fazi vprašanje balansa med odvisnostjo in avtonomnostjo, vprašanje obsega, znotraj katerega otrok lahko prevzame neodvisno iniciativo, in obsega, znotraj katerega mora popustiti

željam in sankcijam svojega partnerja v vlogi (cf. Parsons 1964: 95). K iskanju tega balansa otroka usmerja predvsem mati in to s tem, da otrokovo samostojnost in avtonomijo pozitivno sankcionira do tiste meje, do katere je le-ta še skladna z otrokovo socialno vlogo. **Otrok držo avtonomije privzame** - in to je bistveni poudarek - **kot držo konformnosti do alterja** (praviloma matere) v socialnem sistemu (cf. *ibid.*).

Ima pa to dejstvo tudi povsem jasne posledice za otrokov personalni sistem. Veča se namreč avtonomnost instance Ega, ki vedno bolj funkcionira kot instanca avtonomne iniciative. "Toda iz te baze se izdiferencira avtonomni subsistem osebnosti, ki je orientiran na aktivno manipulacijo z objektivnim svetom. Komponenta odvisnosti v osebnosti tako postane prestrukturirana residua internalizirane matere, ki daje bolj difuzni in generalizirani motivacijski pomen specifičnim aktom in nagrajevanjem, ki so vključeni v vadbo motoričnih in komunikacijskih spretnosti. Po drugi strani pa je "jaz" ali ego v bolj diferenciranem smislu kot na oralni stopnji tisti del, ki prevzame vlogo avtonomne iniciative v procesu delovanja" (Parsons 1964: 94).

Ti rezultati pa skupaj pogojujejo tudi otrokovo internalizacijo na *višji stopnji splošnosti (generalizacije)*, ki in kakor je značilna za postoralno fazo.

Faza ljubezenske odvisnosti oziroma postoralna faza je zaključena, ko je izgrajen stabilen sistem recipročne ljubezni med materjo in otrokom, ko otrok interiorizira sebe in mater kot objekte in ko se vzpostavi avtonomna ljubezen kot dispozicija za potrebo. To stanje je tudi stanje za postoralno fazo vzpostavljenega ravnotežja.

OJDIPOVSKA FAZA¹²

Ojdipovska faza kot tretja socializacijska faza podre v drugi fazi vzpostavljeno ravnotežje v diadi mati-otrok s tem, da **v otrokovo socialno polje vstopijo tudi drugi družinski člani** (oče, brat(je), sestra(e)). To dejstvo **razbije model diadnega socialnega sistema**, ki ga je otrok interioriziral v prejšnjih dveh fazah socializacije. Aktivni pa ostanejo obči principi funkcioniranja socialnega sistema, ki otroku omogočijo razrešiti nastalo krizo in vzpostaviti novo ravnotežje. Krizo konstituiranja novega ravnotežja na ravni družine kot socialnega sistema Parsons enači z *ojdipovsko krizo*.

Temeljni problem ojdipovske krize je po Parsonsu torej prehod iz diadnega v kvartalni tip socialnega sistema. *Družino kot socialni sistem* namreč po Parsonsu tvorijo **štirje temeljni statusi oziroma vloge**, ki se strukturirajo okoli tipa vedenja in moči. **Materinska vloga** tako združuje ekspresivno vedenje z nemočjo oziroma odvisnostjo; **očetovska vloga** instrumentalno vedenje z močjo oziroma avtoriteto; **vloga sina** instrumentalno vedenje z nemočjo oziroma odvisnostjo; in **vloga hčere** ekspresivno vedenje z nemočjo oziroma odvisnostjo.

¹² Status ojdipovske faze socializacije je gotovo najspornejši izmed vseh socializacijskih faz. Še posebej zato, ker tudi Parsons sam to fazo v resnici opredeljuje kot ojdipovsko krizo. V tem smislu ima torej ojdipovska faza enak status, kot npr. oralna ali analna kriza; torej status razrušitve ravnotežja prejšnje socializacijske faze, ki uvede novo socializacijsko fazo (v tem primeru latence). Imamo pa po drugi strani v ojdipovski fazi opraviti s celotnim zasukom AGIL sheme, kar jo izenačuje z vsemi ostalimi "osnovnimi" socializacijskimi fazami. Tudi je Parsons v svojih analizah ojdipovski fazi posvetil toliko pozornosti (cf. Parsons 1964; Parsons, Bales 1956; *idr.*), da se zdi upravičeno o ojdipovski fazi socializacije govoriti posebej.

Te štiri vloge tvorijo **temeljno strukturo nuklearne družine**. V zvezi z družino gre za "tipični vzorec štirih vlog, ki je hierarhično diferenciran v vodstvo in odvisnost ter kvalitativno v bolj instrumentalne in bolj eksperimentalne vloge. Želel bi predlagati, da je produktivno tretirati nuklearno družino kot poseben primer tega temeljnega vzorca štirih vlog, z generacijo kot ključno osjo superiorno-inferiorne oziroma vodstveno-odvisne diferenciacije, in spolom kot osjo instrumentalno-ekspresivne diferenciacije" (Parsons 1964: 60).¹³

Z vidika **objektnih odnosov** je v ojdipovski fazi spet v ospredju *proces identifikacije*. V tej fazi gre za štiri osnovne procese identifikacije: za **identifikacijo z družino; identifikacijo s svojim spolom; identifikacijo s svojo generacijo** (brati oziroma sestrami), in **identifikacijo staršev nasproti otroku** (cf. Parsons 1964: 97; Parsons 1959: 654; Parsons, Bales 1956: 93). Otroka zadevajo neposredno prve tri identifikacije, ki se morajo v ojdipovski fazi med seboj uskladiti. Parsons v tej zvezi predpostavi tudi nujnost njihovega pravilnega **časovnega sosledja**: časovno prva je identifikacija s celotno družino, nato pa sledijo identifikacija po spolu in identifikacija po starosti (z lastno generacijo).¹⁴

Vendar pa potek teh identifikacij bistveno **modificira že vzpostavljena predoidipovska identifikacija z materjo**. To se kaže posebej v **razlikah, ki v procesu ojdipovskih identifikacij nastopijo med spoloma**. Parsons predpostavi različen potek razrešitve ojdipovske krize za deklice in dečke, pri čemer je pri dečkih ta proces zapletenejši.¹⁵

Pri vzpostavljanju teh identifikacij se **ponovi proces**, ki je bil značilen za vzpostavljanje identitete mati-otrok (najprej identifikacija s celotnim socialnim sistemom, šele nato proces diferenciacije posameznih socialnih vlog v sistemu; torej najprej generalizacija, nato diferenciacija). Parsons večkrat povsem eksplicitno govori o tem, da identifikacija z družino le ponovi obrazec identifikacije z materjo, oziroma da gre za "analogijo" in sicer zato, ker gre za funkcioniranje istih bazičnih principov.¹⁶

Tudi **učinki** so primerljivi: otrok se skozi identifikacijo najprej s kolektivom, nato pa z identifikacijo po spolu in starosti nauči principov vseh štirih temeljnih parov socialnih vlog (torej tudi tistih, ki jih sam ne izvaja). To je za otroka bistveno, saj mu omogoča vstopanje v večje število diadnih odnosov, ki tvorijo subsisteme družine in ki so v marsikaterem pogledu prototipi kasnejših socialnih interakcij. "Ključna točka je ta, da je - z določenimi variacijami glede relativnih primatov, posebej glede spola, toda seveda tudi glede drugih

13 Ob tem Parsons dodaja še, da je v zvezi z družino kot socialnim sistemom treba upoštevati: da je družina preprost socialni sistem (Parsons 1964: 44); in da interakcije v družini sledijo modelu interakcij, ki so univerzalne za majhne skupine (ibid.: 43).

14 Parsons v tem smislu prvo fazo identifikacije z družino opredeljuje tudi kot prvo fazo ojdipovske faze (primary oedipal phase); šele v sekundarni fazi ojdipovske faze postane bistvena identifikacija s spolno vlogo (1964: 41).

15 Tako Parsons dobesedno pravi: "Bistveno je razumeti različni vpliv ojdipovske situacije za oba spola, kajti za dečka vez z materjo ni vključena v nobeno od teh novih identifikacij; medtem ko je za deklico vez z materjo vključena v identifikacijo po spolu. Zato deklica lahko v odnosu do svoje matere na višjem nivoju ponovi infantilno identifikacijo... Deček pa mora po drugi strani radikalno prelomiti s svojim prejšnjim obrazcem identifikacije" (1964: 97). Alexander s tem v zvezi po našem mnenju pravilno izpostavlja osnovno Parsonsovo logiko, ko ugotavlja, da je po Parsonsu razlika v identifikaciji po spolu posledica zgodnje izbire objekta (1984: 380). Omeniti gre še, da Parsons v svoji logiki "lažje deklishe identifikacije" povzema zgodnejšo razdelavo Freudove logike Ojdipovega kompleksa, ki jo je že sam Freud kritično redefiniral (cf. Freud 1989).

16 Ali kot pravi dobesedno: "Situacija primitivne identifikacije z materjo je bila sociološko zelo preprosta, kajti otrok je bil primarno povezan zgolj z eno osebo kot objektom; bistvena točka je bila, da je bil to socialni objekt in da sta mati in otrok skupaj tvorila kolektiviteto. Zdaj je situacija postala dosti bolj kompleksna, toda kljub temu se ohranjajo isti bazični principi" (Parsons 1964: 96; cf. str. 104).

vidikov - otrok sam *postal* vsa ta cela vrsta različnih objektov, s čemer je do takšne ali drugačne mere postal v lastni interakciji z drugimi sposoben prevzeti vse te tipe vlog" (Parsons, Bales 1956: 118).¹⁷

Obstajajo pa v procesu identifikacije tudi **točke diskontinuitete s primarno identifikacijo**; najpomembnejše so tri skupine razlik: prvič tiste, ki ležijo v večjem številu pripadnosti, ki si jih otrok pridobiva; drugič tiste, ki ležijo v višji stopnji splošnosti vredot, ki jih otrok internalizira; in tretjič tiste, ki ležijo v odsotnosti erotskih nagrad v procesu učenja (cf. Parsons 1964: 106). Najbistvenejša razlika zadeva tretji, erotski element.¹⁸

V ojdipovski fazi pride tudi do spremembe na področju *objektov identifikacije*: pride do zatona matrine figure, oziroma matere kot objekta identifikacije; najpomembnejši objekt identifikacije postane *družina*; hkrati pa stopi v ospredje **očetovska figura**, ki ima v razrešitvi ojdipovske krize odločilni pomen.

V ojdipovski fazi ima *oče tri temeljne funkcije*: uvede nov tip interakcije z otrokom; je točka stika z in posrednik zunajdružinskega sveta; in je personifikacija moške spolne vloge.¹⁹ Kar se **novoga tipa interakcije** do otroka tiče, očetov odnos do otroka označuje avtoriteta, moč in instrumentalnost; od otroka ta vloga zahteva bistveno drugačno vedenje kot materina vloga, kajti odnos očeta do otroka je pogojen z otrokovimi dosežki, torej z njegovim adekvatnim vedenjem. Ne gre več za brezpogojno, temveč za pogojevano naklonjenost. Ta vloga tako otroka usmerja v k cilju usmerjeno vedenje, ki je adekvatno situaciji.²⁰

Oče kot **točka stika družine z zunajdružinskim svetom** je hkrati točka prenosa elementov tega sveta v družinski sistem: "Z zornega kota sociologa je on (oče - op. V. G. V.) morda najbolj pomemben posamični kanal, skozi katerega se vrednotni obrasci kulture na splošni ravni prenašajo v proces socializacije. Če je po eni strani velik del kulturnih simbolov 'projekcija' izkušenj, posebej tistih iz otroštva, ki so se realizirale v družinski socializaciji, je morda prav tako res, da je resnični oče 'projekcija' najvažnejših vzorcev strukture višjih socialnih sistemov v družinsko situacijo" (Parsons 1964: 54). Prav na to dejstvo Parsons veže tudi izvor pomena **očetovskega simbola**. "Oče... stoji na ključni točki stika med svojim družinskim subsistemom in tistim širše družbe. To je osnova njegovega simbolnega pomena" (ibid.: 38).²¹

Oče pa je tudi **prototip moške spolne vloge**, je "prototip odrasle moškosti" (Parsons 1964: 54). Prav v tej svoji funkciji je centralna točka vzpostavljanja identifikacije po spolu, in to tako za dečka kot za deklico (cf. Parsons 1964: 28-29).

17 Parsons s tem v zvezi govori o "plurality of dyadic relations - with his mother, father, sister, brother" (1964: 95).

18 "Temeljna razlika med predoidipovskimi stadiji znotraj družine in postoidipovskimi stadiji večinoma zunaj nje je ta, da v prvih primerih identifikacija in izbira objekta vsebuje erotski stik s primarnim personalnim objektom, medtem ko ga kasneje ne" (ibid.: 102).

19 Sicer pa ima očetovski simbol v okviru Parsonsove socializacijske teorije štiri temeljne funkcije - navedenim trem se doda še vloga v odrasli osebnosti (prototip očetovske vloge) (cf. Parsons 1964: 35).

20 Tu gre za konkretizacijo zakona inercije, ki smo ga že omenjali: ta princip, značilen za očetovo socializacijsko funkcijo, je v proces socializacije, kot smo vedeli, vnešen s strani matere v postnatalni fazi - ona začne ljubezen pogojevati z otrokovim adekvatnim vedenjem. V ojdipovski fazi ta dimenzija "preide" z matere na očeta; z materino vlogo se veže difuzna, t.i. "brezpogojna" naklonjenost oziroma ljubezen.

21 To zvezo Parsons izjemno pogosto izpostavlja tudi na drugih mestih. Hkrati pa očetovski simbol ni enoznačen; Parsons govori o več možnih načinih simbolizacije očeta (cf. ibid.: 40, 41). Prav ta simbolna dimenzija očetovske figure je socializacijsko ključna, kajti kot izpostavlja Parsons eksplicitno, je **oče lahko model socialne vloge le v zelo omejenem smislu** (Parsons 1980: 77).

Parsons v zvezi z očetovsko vlogo izpostavlja še nekaj ključnih elementov. Najprej gre omeniti **ambivalentnost** očetovskega lika; v tem smislu oče združuje zaželeno in prepovedano, nagrado in pritisk. "Oče poseblja tako 'višje' zahteve ali potrebe, za katere se od otroka pričakuje, da jih bo prevzel in se tako priučil višjega reda spoštovanja in avtoritete, istočasno pa je primarna tarča agresivnosti (in anksioznosti)..." (ibid.: 40).²² Oče prav tako predstavlja **prototip avtoritete**, ki je omenjeni ambivalentnosti povsem zavezan. Očetovska figura nadalje personificira tudi *nov tip socialne kontrole* - zavračanje recipročnosti (kar se veže na instrumentalno orientacijo očetovske vloge). Prav na te dimenzije očetovske vloge pa Parsons veže tudi *oblikovanje instance Nad-Jaza*; v njegovem izoblikovanju je namreč ključna prav **identifikacija s simbolom očeta** kot primarnega agenta pritiska in simbolnim utelešenjem višjih ciljev (cf. Parsons 1964: 40, 41, 51, 84 idr.; Parsons, Bales 1956: 84).

Okoli očetovske figure se koncentrirajo tudi tako *elementi kontinuitete*, kot tudi *elementi diskontinuitete s predojdipovsko socializacijo*. Obe točki pa se poleg na značilnosti očetovske figure vežeta še na že povedano v zvezi z diado mati-otrok.

Za razumevanje tega dejstva je treba upoštevati, da pred ojdipovsko fazo obstaja tesna vez med otrokom in materjo ter da je ta vez erotična. Že vzpostavljen sistem otrok-mati kaže odpor do sprememb; ko pa postanejo pritiski le preveliki, se pri spreminjanju giblje po zakonu inercije. Konkretno to za ojdipovsko krizo pomeni, da bo sistem prepustil že izoblikovano **instrumentalno dimenzijo**, ki je prej pripadala materi, očetu. Ta element v bistvu omogoča vstop očeta v socializacijsko sceno in je **element kontinuitete** pred- in postojdipovske socializacije.

Drugi element, element **erotike**, pa je vir **konfliktov in diskontinuitete**. Erotika sodi k ekspresivni plati odnosa, je difuzna in partikularistično ter kvalitativno usmerjena. Sprejetje očeta v interakcijo v tej točki vodi v rivaliteto med otrokom in očetom, pri čemer mora otrok svoje erotične nagibe potisniti: "Infantilni in eroticizem zgodnjega otroštva (falični) igrata primarno vlogo v procesih generalizacije in integracije, skozi katero se izgradi originalni ljubezenski stik z materjo; toda odpoved le-temu v Ojdipovi fazi postane imperativ za nadaljnji razvoj in to zaradi njegove združenosti s potrebo po odvisnosti..." (Parsons 1964: 39).²³

Ojdipovska faza tako glede tipa objektivnih odnosov po Parsonsovi zastavitvi predstavlja **fazo identifikacije**; *izbira objekta* (enako kot v oralni fazi) tu ne nastopi. Šele ko se zaključijo vsi procesi ojdipovske identifikacije, se spet odpre možnost "object-choice": tokrat zunaj družine.²⁴

S tem se v Ojdipovski fazi že izoblikujejo elementi, ki vodijo v naslednjo socializacijsko fazo: fazo latence.

22 Bistvena dimenzija te ambivalentnosti je tudi **srljivost očetovega lika** za otroka. To značilnost Parsons veže predvsem na očetov stik z zunanjim svetom, ki je otroku v tej fazi nerazumljiv, neznan, grozeč - "nemi" (cf. Parsons, Bales 1956: 78).

23 Pri preseganju erotičnega odnosa z materjo Parsons osrednji pomen pripiše **tabuju incesta**. Pomen tabuja incesta je v etabriranju norm, ki zahtevajo in tudi dosežejo umik otrokove erotične komponente. Podrobneje primerjaj *The Incest Taboo in Relation to Social Structure and the Socialization of the Child* (1964: 57-78) in npr. tudi *Der Stellenwert des Identitätsbegriffs in der allgemeinen Handlungstheorie* (1980: 76, 77).

24 Ali kot pravi Parsons dobesedno: "Toda ko je enkrat ta proces identifikacije zaključen, se lahko otrok obrne k novemu procesu izbire objekta, tokrat predvsem v odnosih zunaj družinskih orientacij" (Parsons 1964: 104). S tem v zvezi Parsons odnos med ojdipovsko in njej sledečo fazo latence razume kot (ponovitev) odnosa med oralno in postoralno fazo (ibid.: 103).

Kar se problema "pattern variables" v tej fazi tiče, je iz povedanega že očitna temeljna karakteristika ojdipovske faze: opustitev instrumentalno-ekspresivne dimenzije vedenja kot vodilne in njena nadomestitev z dimenzijo moč-nemoč (cf. Parsons, Bales 1956: 135).

Otrok interiorizira **orientacijo nevtralnost-afektivnost** in na tej osnovi pride do nove diferenciacije dispozicij za potrebe.

Iz prejšnjih dveh *dispozicij za potrebe* - odvisnost in avtonomija - se oblikujejo **štiri dispozicije**; odvisnost razpade na **konformnost** in **nego** (specifična, instrumentalna in afektivna; specifična, instrumentalna in nevtralna orientacija); avtonomija pa razpade na **varnost** in **adekvatnost** (difuzna, ekspresivna in afektivna; ter difuzna, ekspresivna in nevtralna orientacija). Pri tem naj bi pri potrebi po negi (nurturance) šlo za ostanek prvotne dispozicije oralne odvisnosti; težila naj bi k zadovoljitvi potreb, ki je relativno neodvisna od normativnih standardov. Pri konformnosti (conformity) gre za usklajevanje lastne aktivnosti v skladu z višjimi normativnimi standardi. Varnost (security) pomeni potrebo, doseči ljubezen ali akceptiranost, pa hkrati pokazati solidarnost do drugih članov (ali tudi do drugih instanc lastne osebnosti). Adekvatnost (adequacy) pa zadeva potrebo, opraviti določeno delovanje tako, kot to pričakuje drugi (cf. Parsons, Bales 1956: 101, 111).²⁵ Kombinacije navedenih štirih dispozicij za potrebe pa karakterizirajo tudi osnovne štiri družinske vloge (cf. *ibid.*: 83; cf. Parsons 1959: 685 in dalje).²⁶ V tej fazi pa še ne nastopi diferenciacija po osi partikularizem-univerzalizem.

Izoblikovanje *Superga* predstavlja gotovo najpomembnejši in centralni rezultat razrešitve ojdipovske krize oziroma ojdipovske socializacijske faze sploh. Ne glede na odločilno vlogo, ki jo ima pri njegovem izoblikovanju identifikacija z očetom, pa Nad- Jaz v Parsonsovi zastavitvi ni "očetovski", temveč "starševski oziroma družinski". Supergo nastopi namreč po Parsons kot surogat starševske funkcije: "Tako kot je (Freud - op. V. G. V.) tretiral identifikacijo z materjo kot tisto, ki proizvaja ponotranjeno bazo, iz katere se vrši izbor objekta, tako govori o superegu kot tistem, ki oskrbi v obdobju latence in kasneje notranji surogat *starševske funkcije*, kot se je realizirala skozi kontrolo predoidipovskega otroka" (Parsons 1964: 95-96).²⁷ In še: "Ojdipovsko obdobje vključuje proces identifikacije, skozi katerega se je internalizirala "starševska funkcija" v obliki superega" (*ibid.*: 103-104). Ker pa je starševska funkcija v resnici pri Parsons razumljena kot družinska funkcija, je za oblikovanje superega zato konstitutivna identifikacija z družino: "Tisto, kar Freud misli s starševsko funkcijo, je mogoče interpretirati kot funkcijo družine kot sistema, ki več ali manj vključuje funkcijo *obeh* staršev kot vladajoče koalicije v družini. Gledano v teh terminih, je *družina* objekt, s katerim se identificira otrok, in skozi to identifikacijo postane

25 Navedene štiri dispozicije za potrebe tako ustrezajo tudi osnovnim štirim funkcijam sheme AGIL: adekvatnost funkcij A; nega funkciji G; sigurnost funkciji I; in konformnost funkciji L (cf. Pitts 1969: 662).

26 S tem v zvezi Parsons podaja naslednje korelacije: Skozi identifikacijo z materino in očetovo vlogo se dispozicija za potrebo odvisnost najprej diferencira v dispoziciji za nego in konformnost; z identifikacijo lastne vloge in vloge drugega otroka v družini pa se iz dispozicije za avtonomnost oblikujeta dispoziciji za varnost in adekvatnost. Parsons poudarja tudi, da kljub temu, da imajo vsi otroci v isti fazi socializacije izoblikovane iste dispozicije za potrebe, pri otrocih različnih spolov pride do različnih poudarkov: tako pri dečku (pod vplivom instrumentalne orientacije očetove vloge) pride do prevladovanja konformnosti, pri deklicah pa (pod vplivom ekspresivne komponente materine vloge) pride do dispozicije za nego. Tudi so različni poudarki v odnosih do drugih otrok: pri dečku bo tako prevladovala adekvatnost, pri deklici varnost (cf. Parsons, Bales 1956; Parsons 1959).

27 V tem smislu je Supergo vezan na starševsko funkcijo kot izgubljeni objekt in se v svoji genezi vrača k internalizaciji le-te v ojdipovski fazi (cf. Parsons 1980: 81-82). Hkrati pa Parsons na istem mestu poudarja, da strukture Superega ne gre omejevati le na nivo starševske funkcije (str. 82).

polnopraven član družine... Superego je tako primarno normativni obrazec *višjega reda*, ki v družini kot sistemu vodi vedenje različnih članov v njihovih različnih vlogah" (ibid. 96).²⁸

Ob končani ojdipovski fazi ima otrok torej *izoblikovane vse osnovne psihične instance* (Id, Ego, Super-Ego),²⁹ izoblikovane so vse osnovne identifikacije (družina, spol, starost), interionizirani so diferencirani principi socialnega sistema. S tem je dokončano oblikovanje osnovne strukture personalnega sistema, ki se v bistvu več ne spremeni; tvori "oder" (scaffod) njegove strukture.³⁰

Ojdipovska faza v Parsonsovi analizi poteka socializacije s svojimi rezultati predstavlja *prekretnico*, in to v več smislih: tako je npr. za predoidipovske socializacijske faze značilna erotična prežetost, za postoidipovske pa ne; predoidipovsko socializacijo obvladujejo konkretne orientacije, postoidipovsko pa abstraktne; v predoidipovski socializaciji se otrok, kot pravi sam Parsons, ne nahaja v družbi, temveč v družini, v postoidipovski pa stopi v družbo (cf. Parsons 1964: 305) ipd. Hkrati pa Parsons poudarja usodnost razrešitve ojdipovske krize za nadaljne strukturiranje personalnega sistema; ojdipovsko situacijo je nujno razrešiti na tak ali drugačen način, kajti, "noben odrasli v katerikoli družbi ne more, gledano realno, ostati majhen ali predoidipovski otrok in istočasno polno sodelovati v sistemu vlog odraslih" (Parsons 1980: 76).³¹

REFERENCE

- Alexander, U. C., 1984: *Theoretical Logic in Sociology. Zv 4: The Modern Reconstruction of Classical Thought*. Talcott Parsons. London, Melbourne, Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Freud, S., 1987: *Metapsihološki spisi*. Ljubljana: FF in ŠKUC.
- Inkeles, A., Levinson, D. J., 1969: *National Character: The Study of Modal Personality and Sociocultural Systems*. V: Lindzey, G. (ed.), 1969: *Handbook of Social Psychology. Zv. 4*. Cambridge, Mass.: Addison and Wesley; str. 418-500.
- Lasch, C., 1979: *The Culture of Narcissism*. New York: Warner Books.
- Parsons, T., 1951: *The Social System*. Glencoe, Illinois: Free Press.
- Parsons, T., 1954: *Psychology and Sociology*. V: Gillin, J. P. (ed.), 1954: *For a Science of Social Man*. New York: Macmillan; str. 67-102.
- Parsons, T., 1959: *An Approach to Psychological Theory in Terms of The Theory of Action*. V: Koch, S. (ed.), 1959: *Psychology. Zv. 3*. New York: McGraw-Hill; str. 612-711.
- Parsons, T., 1964: *Social Structure and Personality*. London: Free Press.
- Parsons, T., 1980: *Der Stellenwert des Identitätsbegriffs in der allgemeinen Handlungstheorie*. V: Dobert, R., Habermas, J., Nunner-Winkler, G. (Hrg.), 1980: *Entwicklung des Ichs. Konegstein/Ts.: Athenaus Hain, Scriptor, Hansen*; str. 68-90.
- Parsons, T., 1982/1959: *The School Class as a Social System V: Socialization and School, 1982/1968*. *Harvard Educational Review*; str. 297-318.
- Parsons, T., Platt, G. M., 1974: *The American University*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Parsons, T., Platt, G. M., 1978/1976: *Alter, Sozialstruktur und Sozialisation in der Studienphase*. V: Hurrelman, K. (Hrg.), 1978/1976: *Sozialisation und Lebenslauf*. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt; str. 186-203.

29 Zanimivo je, da Parsons precizno locira mesto Ega v odnosu do dispozicij za potrebe: Ego po njegovem povezuje dve dispoziciji - varnost in adekvatnost, pri čemer le zadnja ustreza Freudovemu principu realnosti (cf. Parsons, Bales 1956: 85). Isto velja tudi za Id in Superego; Superego je tako vezan na dispozicijo za potrebo po konformnosti, medtem ko je Id vezan na dispozicijo za potrebo po negi.

30 Ojdipovsko stanje personalnega sistema pa je po Parsonsovem mnenju tudi tisto, ki ga kasnejše regresije spet priključijo v ospredje (cf. Parsons 1964: 103).

31 Ta pozicija Parsonsovo razumevanje poteka socializacije torej jasno razločuje od t.i. študij nacionalnega karaktera (cf. Inkeles, Levinson 1969; Singer 1962; Wallace 1968).

- Parsons, T., Bales, R. F. (ed.): 1956/1955/: Family, Socialization and Interaction Process. London: Routledge and Kegan Paul.
- Pitts, J. R., 1969/ 1961/: Uvod. V: Parsons, T., Naegele, K. D., Pitts, J. R. (eds.), 1969 /1961/: Teorije o društvu. I. in II. del. Beograd: V. Karadžić; str. 651-682.
- Riesman D., 1965 /1960/: Usamljena gomila. Beograd: Nolit.
- Singler, M., 1961: A Survey of Culture and Personality Theory and Research. V: Kaplan, B. (ed.), 1961: Studying Personality Cross- Culturally. New York, Evanston, London: Harper & Row; str. 9-93.
- Wallace, A. F. C., 1968: Culture and Personality. New York: Random House.
- Wallon, H., 1982/ 1951/: Psihološko i sociološko u proučavanju deteta. V: Proces socializacije kod dece, 1982. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; str. 1-15.
- Wallon, H., 1985/ 1967/: Psihički razvoj deteta. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.